

УДК 330.341.46 (477)

DOI: 10.31359/2312-3427-2019-2-477

О.С. Булавченко, здобувач
Причорноморський науково-дослідний інститут економіки
та інновацій, м. Одеса

ВПЛИВ ФАКТОРІВ НА РЕГУЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ПРАЦІ

Метою нашого дослідження стало обґрунтування системи факторів та їх впливу на регулювання українського ринку праці. Ринок праці або ринок робочої сили представляє сферу взаємодії продавців послуг праці і покупців цих послуг. Він може знаходитися в наступних трьох структурних положеннях - абсолютно конкурентний ринок праці, ринок послуг праці, ринок праці на якому продавці і покупці володіють монопольною владою.

Нами виділено основні характеристики розвиненості ринку праці, систематизовано фактори впливу на ринок праці, дослідження яких дозволяє визначити міру взаємозв'язку між ними та спрогнозувати ситуацією на ринку праці за основними показниками. Визначено взаємозв'язок факторів, що впливають на обсяги попиту та пропозиції праці та їх співвідношення

Ключові слова: ринок праці, працівник, роботодавець, попит і пропозиція на ринку праці, людська праця, фактори регулювання ринку праці, робоча сила

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки в основу формування ринку праці покладено виняткове право людини розпоряджатися своїми здібностями до праці і врівноважений баланс попиту і пропозиції на робочу силу. На відміну від командно-адміністративного розподілу і перерозподілу трудових ресурсів, ринок праці регулює особисте право громадян на працю і підвищує його економічний статус в суспільстві при цьому, регулююча роль держави повинна полягати в постійній підтримці збалансованості економічних пріоритетів і пріоритетів зайнятості в програмах економічних перетворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань регулювання українського ринку праці присвячені публікації багатьох українських вчених, зокрема Богиня Д.П. [1], Васильченко В.С. [2],

Гнибіденко І.Ф. [3], Долішній М.І. [4], Доронгунцов С. І.[5], Злупко С.М. [6], Колот А.М. [7], Лібанова Е.М. [8], Лісогор Л.С. [9], Гаврилюк Л.А. Чернега І.І. [10], Рябуха М.С. [11], Онікієнко В.В. [12] та ін. Незважаючи на багатоплановість та комплексність досліджень, проблеми уточнення оцінки та впливовості різних факторів на розвиток національного ринку праці залишаються актуальними.

Метою нашого дослідження стало обґрунтування системи факторів та їх впливу на регулювання українського ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом серед вітчизняних економістів, під впливом західних вчених набула поширення точка зору, що все економічно активне населення є учасниками ринку праці. Трактування ринку праці не показує відмінності між зайнятими і безробітними, та не розподіляє його на частину економічно активного населення, яка вже побувала там і перейшла в категорію зайнятих, знайшовши робочі місця. Ділення економічно активного населення на зайнятих і безробітних є результат функціонування ринку праці.

Тобто, відмінність об'єктів обігу (робоча сила і робочі місця), а так само неспівпадіння контрагентів (продавець робочої сили і працедавець як покупець на ринку праці) і власників робочих місць (як продавців, так і покупців на ринку робочих місць) дають підставу вважати ринок праці і ринок робочих місць автономними. Отже, можна вважати, що ринок праці є економічною системою.

Близька до цієї і точка зору, згідно з якою ринок праці - це «... система відносин, що формуються на вартісній основі між роботодавцями - власниками засобів виробництва, і найманими робітниками - власниками робочої сили з приводу задоволення попиту перших на працю як підприємців і потреб друга в роботі за наймом як джерело коштів існування» [10-12].

Неоднозначність позицій вчених проявляється не тільки в їх оцінці сфери функціонування ринку праці, але і щодо самого поняття «ринок праці». Як відомо, наявність більшості ринків цілком детермінується матеріально-речовою формою і якісною визначеністю реалізує на них товарів. Однак специфіка ринку праці полягає в тому, що об'єкт купівлі-продажу на ньому не має матеріального втілення. Ця обставина створила передумови для появи різних концептуальних підходів до визначення предмета угоди на даному ринку.

Ринок праці або ринок робочої сили представляє сферу взаємодії продавців послуг праці і покупців цих послуг. Він, як будь-який інший ринок факторів виробництва може знаходитися в наступних трьох

структурних положеннях:

1) абсолютно конкурентний ринок праці, на якому існує безліч продавців, що змагаються між собою, і покупців послуг праці. Кожен продавець послуг праці продає тільки їх малу частину від всієї пропозиції, а кожен покупець отримує частину послуг праці від наявної пропозиції при цьому, а ні продавці, ні покупці послуг праці не можуть впливати на рівень цін на послуги праці.

2) ринок послуг праці – на ньому діє єдиний покупець, який надає безальтернативні умови продажу послуг праці. Завдяки моносонічній владі єдиний покупець послуг праці здійснює вплив на ціну таких послуг, головним чином, у бік їх зниження.

3) ринок праці на якому продавці і покупці володіють монопольною владою. Реальний ринок послуг праці припускає економічну свободу продавців і покупців, проте гнучкість в оплаті праці, мобільність продавців послуг праці, умови їх перекваліфікації, стан конкуренції серед продавців і покупців.

Отже, головними компонентами ринку праці є ціна, конкуренція, попит і пропозиція робочої сили. Ціна виступає у вигляді заробітної плати, попит - у формі потреби галузі, регіону, підприємства в робочій силі, пропозиція - у формі чисельності та структури наявних трудових ресурсів. Конкуренція є формою взаємодії ринкових суб'єктів, яка здійснює вплив на попит, пропозицію праці та рівень цін (заробітної плати).

Особливістю функціонування та розвитку ринку праці є наявність постійних змін у співвідношенні попиту на робочу силу, з боку різноманітних наймачів, та її пропозицією, з боку осіб, готових працювати за наймом. Саме співвідношення попиту і пропозиції змінює кон'юнктуру ринку: при збігу попиту та пропозиції кон'юнктура буде рівноважною, при перевищенні попиту над пропозицією - працедефіцитною, при перевищенні пропозиції над попитом – праце надлишковою [9]. Як правило, у сфері обігу завжди є визначений резерв робочої сили, який співіснує з вакантними робочими місцями, що є наслідком об'ємного або структурного невідповідності попиту і пропозиції на ринку праці.

В ринковій економіці існує специфічний ринок праці суб'єктами якого є: робоча сила; підприємства; держава; домашні господарства; профспілки. У той же час він є складовою частиною структури ринкових відносин, який функціонує поряд з ринками інших факторів виробництва, товарів, послуг. Тобто його можна визначити як систему відносин, пов'язаних з пропозицією і наймом ресурсів праці, функціями якого є:

- забезпечення виробництва та сфери послуг ресурсами праці, їх розподіл між підприємствами, галузями, регіонами;

- забезпечення найманим працівникам можливості отримувати засоби існування;
- узгодження цін та умов праці між працівниками і працедавцями;
- стимулювання працівників та роботодавців;
- підтримка конкуренції між найманими працівниками, що посилює економічну мотивацію праці, спонукає їх удосконалювати свою кваліфікацію, стимулювати підвищення дисципліни праці;
- підтримка конкуренції між роботодавцями щодо залучення робочої сили в потрібній їм кількості і необхідній якості стимулюючи їх підвищувати заробітну плату та покращувати умови праці [6].

Підсумовуючи досвід розвинених країн, можна виділити наступні характеристики розвиненості ринку праці:

1. Інституційне, закріплене відповідними економічними і правовими нормами рівність сторін у виробничому відношенні «працівник-роботодавець».

2. Суспільне визнання унікальної цінності людської праці, що зафіксовано у відповідних правових актах і соціальних інститутах.

3. Переорієнтація в діяльності держави з функції роботодавця на функцію регулювання відносин у галузі праці, у тому числі між працівником та іншими роботодавцями.

4. Створення поряд з державним регулюванням нових і зміцнення вже існуючих соціальних інститутів, вплутатися з формуванням трудового потенціалу, з тими чи іншими аспектами використання та винагородження праці.

5. Забезпечення необхідних умов для безперервного розвитку партнерів щодо "працівник-роботодавець". Працівникові повинні забезпечуватися умови для його професійного зростання, підвищення рівня доходів сім'ї, поліпшення соціальних умов; роботодавець повинен мати простір і необхідні умови для безперервного розвитку виробництва, підвищення його технічного рівня, переходу до нових поколінь техніки, загального відповідності виробництва рівнем науково-технічного прогресу.

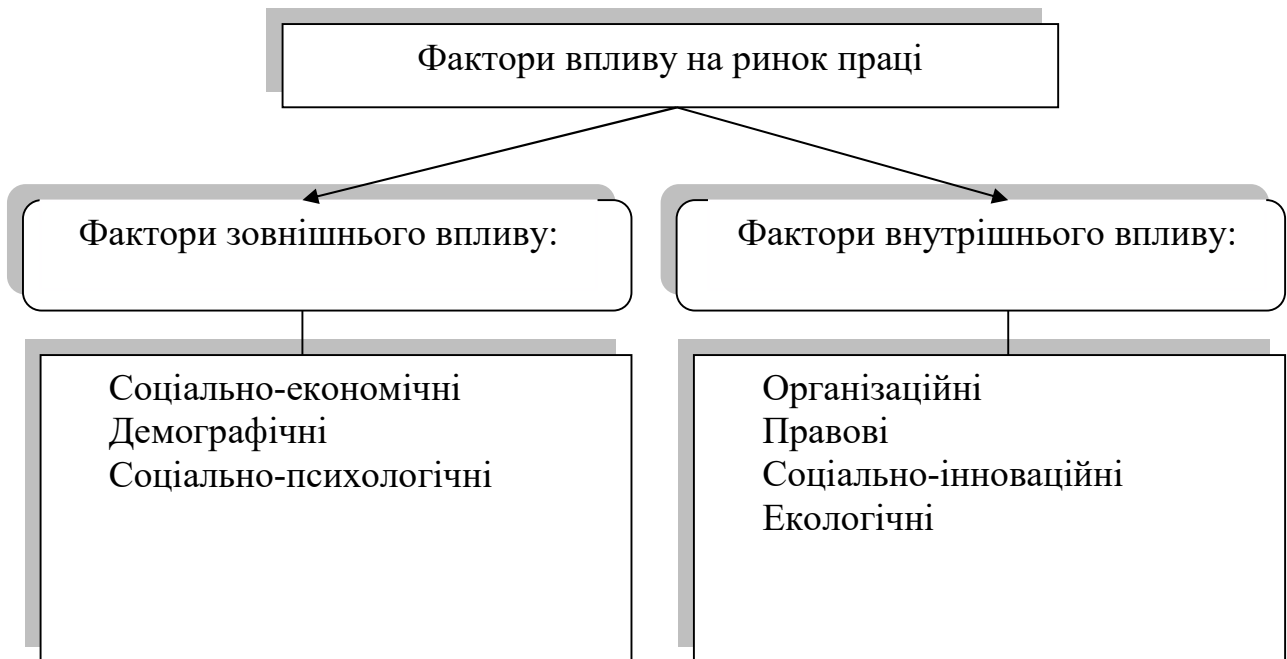
Функціонування ринку праці займає особливе місце в економічній системі ринкового типу, оскільки дії його механізму приводять до підвищення ефективності трудових відносин, раціонального використання робочої сили, зменшення безробіття, сталого зростання добробуту населення. Сучасна кон'юнктура ринку праці країни значною мірою впливає на відродження базових галузей національної економіки, зумовлює соціальну стабільність у суспільстві, а в кінцевому результаті – можливість економіки адаптуватися в умовах глобального конкурентного

середовища.

Таким чином, забезпечення найбільш ефективної взаємодії між попитом і пропозицією робочої сили на ринку праці є головним завданням під час створення інфраструктури цього ринку. Реалізації цього завдання залежить від якості виконання покладених на неї функції, які в свою чергу спрямовані на регулювання ринку праці за допомогою діяльності організацій, що здійснюють трудове посередництво, професійне навчання безробітних громадян, надають профорієнтаційні послуги.

Висвітлення деяких аспектів розвитку ринку праці вимагає виокремлення факторів, які впливають на основні характеристики ринку праці та специфіку вироблення відповідних заходів політики його регулювання. До найбільш значимих, на наш погляд, факторів впливу на розвиток ринку праці можна віднести: зовнішнього середовища (соціально-економічні, демографічні, особистісно-психологічні, фактори впливу євроінтеграції, світової економічної кризи) та внутрішнього середовища (організаційні, правові, соціально-інноваційні; екологічні).

Фактори впливу на ринок праці представлені на рис. 1.

Рис. 1. Фактори впливу на ринок праці

Фактори зовнішнього впливу характеризують кризовий спад суспільного виробництва, структурна перебудова виробництва, скорочення озброєних сил, зміна відносин власності, грошовий – кредитна і фінансова

політика держави;

Фактори внутрішнього впливу (вони є такими, що систематизують і впливають на пропозицію праці, а не на його попит), характеризують демографічну ситуація, освіту, підготовку і перепідготовка кадрів, міграція.

Їх дослідження дозволяє визначити міру взаємозв'язку між ними та спрогнозувати ситуацією на ринку праці за основними показниками:

- зростання безробіття – скорочення інвестицій і споживчого попиту – скорочення сукупного попиту – зменшення об'єму виробництва – подальше зростання безробіття;

- криза виробництва - зниження продуктивності праці – посилення спаду виробництва;

- безробіття – перерозподіл національного доходу на користь елітних шарів – зростання бідності – падіння виробництва – подальше зростання безробіття;

- висока продуктивність праці – зростання рівня добробуту – додаткова купівельна спроможність населення – додаткові нові потреби – зростання виробництва – зростання зайнятості;

- неповна зайнятість – низька зарплата – низька продуктивність праці – подальше зменшення зайнятості.

Основними факторами, що визначають характер та структуру сучасного ринку праці є:

- циклічний характер розвитку виробництва;

- структурні глобальні зміни в економіці під впливом сучасного етапу НТП;

- державна політика в галузі регулювання зайнятості та безробіття;

- диверсифікація виробництва і форм зайнятості;

- рівень і впливовість профспілкового руху;

- характер трудового законодавства.

Взаємозв'язок факторів, що впливають на обсяги попиту та пропозиції праці, їх співвідношення наведено у таблиці.

В табл. 1 наведено фактори та показники, що формують ситуацію на ринку праці, а отже, доцільно зупинитись на характеристиці кожної групи з метою у подальшому проводити політику регулювання враховуючи специфіку кожного з них. Таким чином, структура економіки і зайнятості, що мала перекося і у минулому, під дією цих факторів піддається подальшим спотворенням, які знижують економічну активність і якість життя.

1. Взаємозв'язок факторів, що впливають на обсяги попиту та пропозиції праці та їх співвідношення

Фактори, що впливають на динаміку ринку праці			
Фактори	Пропозиція	Попит	Вартість праці
Демографічні фактори			
Кількість економічно активного населення держави та його динаміка	+		
Інтенсивність зміни питомої ваги та складу економічно активного населення	+	+	
Демографічна структура та її динаміка	+		
Трудова міграція	+		
Економічні фактори			
Обсяг та структура виробництва	+	+	+
Динаміка макроекономічних показників народного господарства	+	+	+
Структурні зрушення в економіці держави та рівні народного господарства та регіонів	+	+	+
Рівень інвестиційної активності, обсяг інвестицій, темпи створення нових робочих місць	+	+	
Рівень інфляції	+	+	+
Розвиток ринкових відносин та конкуренції	+	+	+
Інтенсивність праці та тривалість робочого часу	+	+	+
Зовнішньоекономічна діяльність, включаючи обсяг іноземних інвестицій	+	+	+
Соціальні фактори			
Рівень життя населення країни	+	+	+
Якість праці, що пропонується та кваліфікація робітників	+	+	+
Рівень соціального забезпечення населення	+		
Якість системи освіти в державі	+	+	+
Мотивація праці	+		
Розвиток профспілкового руху в державі	+	+	+
Якість системи охорони здоров'я	+		
Соціальне партнерство	+	+	+
Зміни умов праці	+	+	+
Правові фактори			
Система оподаткування	+	+	
Режим праці та відпочинку	+	+	+
Умови найму та звільнення	+	+	+
Рівень розвитку законодавчої бази щодо питання регулювання відносин між робітником та працедавцем	+	+	+
Організаційні фактори			
Рівень організація праці, виробництва та управління	+	+	+
Організація роботи служб зайнятості	+	+	+
Організація підготовки, перепідготовки зайнятого та незайнятого населення	+		
Організація робіт по створенню нових робочих місць	+		
Організація суспільної праці	+	+	

Висновки. Таким чином, одним з завдань держави є формування активної політики регулювання на ринку праці, заснованої на врахуванні основних тенденцій. Які притаманні окресленим факторам. Отже, в основу доцільно покласти модель управління, центральними елементами якої є основні регулятори ринкової організації праці: заробітна плата як ціна послуг праці, конкуренція на ринку праці, трудова мобільність, рівень безробіття. Саме за цими параметрами здійснюється, з одного боку, саморегулювання на ринку праці, а з іншого - відбувається втручання держави, яка реалізує координуючу, стимулюючу чи обмежуючу роль у процесі управління.

Бібліографічний список:

1. Основи економіки праці [Текст]: навч. посібник для студ. екон. спец. / Д.П. Богиня, О.А. Грішнова; Київ. екон. ін-т менеджменту. - К.: Знання-Прес, 2000. – 312 с.
2. Васильченко В.С. Державне регулювання зайнятості: [навч. посібник] / В.С. Васильченко. – К.: КНЕУ. – 2003. – 252 с.
3. Соціально-економічні проблеми реформування оплати праці / І.Ф. Гнибіденко // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. - 2015. - № 2. - С. 87-91. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvttp_2015_2_9
4. Трудовий потенціал, зайнятість і ринок праці (теорія і практика) [Текст] / М. І. Долішній [и др.]. - Львів : 1997. - 340 с.
5. Соціальні пріоритети ринку праці в умовах структурної модернізації економіки [Текст] : міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 19-20 вересня 2000 р.) : Наук. доп. / голова ред. кол. С. І. Дорогунцов ; НАН України, Рада по вивченню продукт. сил України, Укр. ін-т соц. дослідж. - К. : 2000 .
6. Злупко С.М. Людський потенціал, зайнятість і соціальний захист населення в Україні : навч. посіб. / С.М. Злупко, Й.І. Радецький. – Л. : Вид. ЛНУ ім.І.Франка, 2001. – 192 с.
7. Гідна праця: імперативи, українські реалії, механізми забезпечення : монографія / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана» ; [А. М. Колот, В. М. Петюх,, О. О. Герасименко та ін.] ; за наук. ред. А. М. Колота. – Київ : КНЕУ, 2017. – 504 с.
8. Проблеми розвитку ринку праці в контексті соціальної політики України, загроз та викликів XXI століття / Е. М. Лібанова // Ринок праці та зайнятість населення. - 2012. - № 2. - С. 41-46. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2012_2_14

9. Лісогор Л.С. Прогнозування розвитку ринку праці в Україні: проблеми та перспективи [Електронний ресурс] / Л. С. Лісогор // Ринок праці та зайнятість населення. - 2012. - № 1. - С. 54-56. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2012_1_21
10. Гаврилюк Л.А. Політика доходів та організація оплати праці в розвитку соціально-трудових відносин на засадах інституційного забезпечення / Л.А. Гаврилюк, М.С. Пономарьова, І.І. Чернега // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Сер. : Економічні науки. - 2014. - № 3. - С. 111-126. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhнау_ekon_2014_3_16
11. Рябуха М.С. Про формування та використання кадрового потенціалу в сільському господарстві / М.С. Рябуха // Економіка АПК №10, 2009 р.- С. 132
12. Онікієнко В. В. Промисловий комплекс у системі макроекономічних процесів та трансформації ринку праці України / В. В. Онікієнко // Український соціум. - 2012. - № 4. - С. 101-122. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2012_4_9.
13. Маслова И.С. Российский рынок труда. / И.С. Маслова - М: Институт экономики РАН, 1993.-С. 4-5.
14. Рябуха М.С. Система стимулювання і мотивація праці в менеджменті організацій / М.С. Рябуха, В.Д.Савченко // Вісник ХНАУ. - 2009. - № 14. - С. 68 – 75.
15. Чернега І.І. Особливості становлення аграрних перетворень та ринкових зрушень / І.І. Чернега, М.С. Пономарьова, Ю.В.Загорська // Бізнеснавігатор: науково-виробничий журнал. – 2014. – № 3 (35). – С. 6–12. 218 с.

Булавченко Александр Семенович – Влияние факторов на регулирование украинского рынка труда. В условиях рыночной экономики в основу формирования рынка труда положено исключительное право человека распоряжаться своими способностями к труду и уравновешенный баланс спроса и предложения на рабочую силу. Целью нашего исследования стало обоснование системы факторов и их влияния на регулирование украинского рынка труда. Трактовка рынка труда не показывает различия между занятыми и безработными, и не распределяет его на часть экономически активного населения, которая уже побывала там и перешла в категорию занятых, найдя рабочие места. Рынок труда или рынок рабочей силы представляет сферу взаимодействия продавцов услуг труда и покупателей этих услуг. Нами систематизированы факторы

влияния на рынок труда, исследования которых позволяет определить степень взаимосвязи между ними и спрогнозировать ситуацию на рынке труда по основным показателям. Определена взаимосвязь факторов, влияющих на объемы спроса и предложения труда и их соотношение

Ключевые слова: рынок труда, работник, работодатель, спрос и предложение на рынке труда, человеческий труд, факторы регулирования рынка труда, рабочая сила.

Bulavchenko O. The influence of factors on the regulation of the Ukrainian labor market. In a market economy, the formation of the labor market is based on the exclusive right of a person to dispose of his or her ability to work and to balance the supply and demand for labor. The purpose of our study was to justify the system of factors and their influence on the regulation of the Ukrainian labor market. The interpretation of the labor market does not show the difference between employed and unemployed, and does not distribute it to the part of the economically active population that has already visited there and moved into the category of employed finding jobs. The labor market or labor market represents the sphere of interaction between sellers of labor services and buyers of these services. It can be in the following three structural positions - a completely competitive labor market, a labor market, a labor market in which sellers and buyers have monopoly power.

We have identified the main characteristics of the development of the labor market - institutional, fixed by the relevant economic and legal norms of equality of parties in the production relation "employee-employer"; public recognition of the unique value of human labor, as enshrined in relevant legal acts and social institutions; reorientation in the activity of the state from the function of the employer to the function of regulation of relations in the field of work; creation of new and strengthening of existing social institutions alongside state regulation; ensuring the necessary conditions for the continuous development of employees' employer-partners.

We systematize the factors of influence on the labor market, the study of which allows us to determine the degree of correlation between them and to predict the situation on the labor market by major indicators. The correlation of factors influencing the volumes of labor supply and demand and their correlation are determined

Key words: labor market, employee, employer, labor market demand and supply, human labor, factors of labor market regulation, labor force.

Стаття надійшла до редакції: 18.04.2019 р.